

VSB Jongeren Poëziedebat 2011¹ in Nederland en België

door Jacques Brooijmans, poëziedocent School der Poëzie en auteur

- *Ik herken me wel in het sombere van Wilmink en niet in het sombere van Vestdijk.*
- *Elke euro die de overheid besteedt aan de bevordering van poëzie is verspild geld.*
- *Als ik het voorlees, stokken de woorden*

HET EERSTE UUR: KENNISMAKING GENOMINEERDE DICHTERS

Nieuwsgierig stap ik op een woensdagmiddag een klaslokaal van het Christelijk Gymnasium Beijers Naudé in Leeuwarden binnen. Ik sta klaar voor de eerste van de twee ontmoetingen met een vijfde klas. De leerlingen doen mee aan de VSB Poëziedebatwedstrijd voor de bovenbouw van middelbare scholen in het Nederlands taalgebied, van Gent tot Leeuwarden. Elke klas zie ik in totaal 2 x twee (les)uren.

Op Beijers Naudé doen drie klassen mee, in totaal vijfenzeventig jongeren. Uit hun midden komen uiteindelijk de beste dichter, de beste essayist en de beste debater van de school. Aan de finale in Amsterdam doen de winnaars van 7 scholen mee in de drie categorieën. Zij kunnen een van de hoofdprijzen winnen.

Vandaag maken de leerlingen kennis met de vijf genomineerde dichters voor de VSB Poëzieprijs 2011. De winnaar van de prijs is op deze dag in maart al bekend, maar dat maakt niet uit, eens genomineerd, altijd genomineerd. Het gaat om een kopgroep van dichters, die volgens een deskundige jury met hun pas verschenen bundels tot de besten van het afgelopen jaar behoren. Doelstelling van School der Poëzie is om de jongeren met hun werk kennis te laten maken. Voor de VSB Poëzieprijs van 2011 zijn genomineerd: Armando, Paul Bogaert, Eva Cox, Kreek Daey Ouwens en Henk van der Waal. Winnaar werd Armando.

Nu de winnaar van de VSB Poëzieprijs al bekend is, kunnen we daar een klein spel omheen bouwen. Eerst vraag ik of er leerlingen zijn die de winnaar zouden kunnen noemen en zo ja, dan verzoek ik hen om de naam nog even voor zich te houden. Na de introductie van de dichters stel ik de vraag wie volgens hen de winnaar is.

Van de zes klassen die ik tot dan toe bezocht, was er maar één leerling die 'per ongeluk' via internet wist dat Armando had gewonnen. Ook deze keer heeft niemand enig idee.

De klas wordt in vijf groepjes verdeeld en elk clubje neemt een gedicht van één van de genomineerde dichters onderhanden. De opdracht is: maak een theatrale weergave van het gedicht en gebruik elk middel dat van nut kan zijn (zoals mise-en-scène, voordracht gecombineerd met uitbeelding, herhalingselementen, verdeling individu - groep). Leg - door de accenten in de uitvoering - kernen en bijzonderheden van het gedicht bloot.

De jongeren gaan aan de slag, in een plezierige en geanimeerde sfeer bereiden ze zich voor. Al te veel tijd is er niet, minder dan een kwartier.

De uitvoeringen lopen sterk uiteen, van verstillend tot hilarisch, telkens met grote inzet gespeeld. Er wordt veel gelachen, zonder dat de ernst en de diepte van de gedichten onderuit gehaald wordt. De poëzie gaat leven, een jongen speelt strak en zonder hapering een doventolk tijdens één van de presentaties, heel simpel legt zijn groepje nieuwe lagen bloot.

Regelmatig ben ik de afgelopen weken al verrast door de inventiviteit van de jongeren, in ruimtegebruik, opstellingen, spel en tekstbehandeling. Vaak zou ik willen dat een camera alles vastlegde. Elke korte presentatie is een waardevolle interpretatie van een gedicht, over goed en slecht gaat het in deze ronde vrijwel nog geen enkele keer. Rondom elk gespeeld stukje vertel ik zelf het een en ander over de dichter, over zijn werk, vooral over de genomineerde bundel en af en toe lees ik een gedicht voor, ter verbreding of ter illustratie. Al doende bespreken we kort betekenissen van fragmenten, regels of een strofe.

¹ Het VSB Poëziedebat is één van de activiteiten voor kinderen en jongeren van School der Poëzie rondom de uitreiking van de jaarlijkse VSB Poëzieprijs aan een dichter uit Nederland of België. Jaarlijks worden vijf bundels genomineerd. De VSB Poëzieprijs is de belangrijkste prijs voor actuele Nederlandstalige poëzie.

Aan het einde van het eerste uur komt de beloofde vraag: wie heeft volgens jullie de VSB Poëzieprijs 2011 gewonnen? Zoals vaker noemt ook deze keer een meerderheid Armando. Wat ze eerder aan kennis misten, maken ze dan toch maar mooi met hun inzicht goed.

HET TWEDE UUR: EEN GEDICHT SCHRIJVEN

In het tweede uur van de eerste ontmoeting schrijven alle jongeren een gedicht.

Als inspiratiebron kiezen ze één van de behandelde genomineerde dichters.

Zo verdiepen ze zich nog meer in één van hen. Bij elke keuze hoort een opdracht, die het jongeren mogelijk maakt om in korte tijd grip op het materiaal te krijgen. In het geval van Armando staan de begrippen oorlog en geweld centraal, zonder dat hij ze letterlijk noemt. Dat is een zinvolle aanwijzing, die de nieuwe dichters op een bruikbaar spoor kan zetten. De Vlaamse dichter Paul Bogaert situeert zijn gedichten in een tropisch zwemparadijs, waar de moderne, werkende mens vertier zoekt en vanwaar hij vaak weer ontgoocheld vertrekt. In de bijbehorende opdracht wordt de jongeren gevraagd om zelf een plek van vertier te kiezen en die als uitgangspunt voor hun gedicht te nemen.

Aan de hand van een stuk of vijf vragen verzamelen de jongeren de bouwstenen voor hun uiteindelijke gedicht. De bedoeling ervan is niet om hen in een stramien te dwingen maar juist om hun blikveld te vergroten.

Al werkend bereiden ze zichzelf haast ongemerkt voor op de taken die na het maken van het gedicht zullen volgen: het schrijven van een essay en het debatteren over poëzie.

Als de leerlingen zelf met poëzie aan de slag gaan, komen ze via de opdrachten en begeleidende toelichtingen allerlei vragen en dilemma's tegen. Ze kunnen zich al snel afvragen of zij bijvoorbeeld misschien te verhalend of te uitleggerig of juist te vaag schrijven. Kan je met wat meer mysterie het gedicht verbeteren, zou het slim zijn om hier en daar wat te schrappen of juist wat toe te voegen, ben ik te bang voor onbegrijpelijkheid, zal ik me wat meer bedienen van poëtische stijlfiguren, ben ik te vlak en weinig origineel? Zitten er goed beschouwd tegenstrijdigheden in mijn tekst, ben ik hier en daar zonder het in de gaten te hebben onlogisch?

Allemaal kwesties waar een dichter niet aan ontkomt en waar de jongeren in hun essays en tijdens de debatten dieper op in kunnen gaan.

In ongeveer drie kwartier schrijven vrijwel alle jongeren een gedicht dat 'af' is.

Jongens en meisjes

Tijdens deze reis langs de scholen en de klassen van de bovenbouw in het vwo blijken vooral de meisjes uitzonderlijk goede gedichten te schrijven. Op de meeste scholen lopen zij weg met de prijs voor het beste gedicht.

Dit zouden we als een bevestiging van bekende patronen kunnen beschouwen en misschien klopt dat ook. Maar vaak maken wij als poëziedocenten juist mee dat jongens verrassend en avontuurlijk uit de hoek kunnen komen, terwijl veel meisjes herkenbare verlangens en gevoelens in te recyclen teksten blijven stoppen. Dit gebeurt meestal wel in de onderbouw van de middelbare school. Het lijkt erop dat de meisjes in de bovenbouw het verwoorden van doorsnee ervaringen (hoe heftig en doorleefd vaak ook) meer en meer achter zich laten en greep krijgen op de mogelijkheden van de poëzie. De jongens in de bovenbouw daarentegen willen niet te uitsloverig en te serieus overkomen, zeker als het gaat om kunstzinnige bezigheden. Ze worden ingehaald door de meisjes, getalsmatig raken ze zelfs in de minderheid in de bovenbouw van het vwo.

Dat neemt allemaal niet weg dat genoeg jongens uit de deelnemende klassen veel belovende gedichten hebben geschreven. Als we uit elke klas de beste vijf hadden kunnen kiezen, was de verhouding meisje-jongen veel evenwichtiger geworden, ook al zouden de meisjes nog steeds gewonnen hebben (in een verhouding van 3 op 2, schat ik). Op dit vlak lijkt er weinig verschil te bestaan tussen België en Nederland; ook in België schrijven de meisjes telkens de allerbeste gedichten.

Het gedicht van Sofie van Sprundel van Lyceum Deurne in Antwerpen, zal op de avond van de finale in Amsterdam gaan winnen:

Ik wist dat ge het kon horen
Zijn melodie die als vingers onder mijn huid kroop

Ik heb zijn woorden keer op keer door mijn haar
voelen waaien
Ge zult weten dat ge dan niets anders voelt
Niets wat er enigszins toe doet

HUISWERK: EEN KORT ESSAY SCHRIJVEN

Na het eerste dubbeluur krijgen de jongeren de opdracht mee naar huis om een kort essay over poëzie te schrijven. Twee verschillende opdrachten worden onder hen verdeeld: in de ene opdracht vergelijken ze een gedicht dat hen aanspreekt met een gedicht waar ze niets aan vinden. Wat vinden ze goed aan het ene gedicht, wat vinden ze slecht aan het andere? In hun beschouwing zullen ze dat toelichten. Voor deze opdracht gaan de jongeren gedichten zoeken en lezen, in de mediatheek van de school, thuis, in bibliotheken en op internet.

In de andere opdracht krijgen ze de kans om een dichter aan te wijzen die in hun ogen een belangrijke prijs zou mogen krijgen. Beurtelings verklaren zij hun keuze en illustreren dat met enkele gedichten van de betreffende dichter. In alle gevallen putten de essayisten uit het werk van bekende, levende of al overleden Nederlandstalige dichters die officieel hebben gepubliceerd. Het is de bedoeling dat ze allemaal een stelling aan hun korte essay ontleen en daarmee afsluiten.

Bij terugkeer op elke school krijg ik telkens een enorme stapel teksten toegeschoven. Als eerste vallen me altijd de afsluitende stellingen op. Ik lees een sterke slogan: '**Poëzie is pas goed, als het iets met je doet**' (Titia, Beijers Naudé) of een advies: '**Als je als dichter jongeren wilt bereiken, moet je leuke, vrolijke en toegankelijke gedichten schrijven**' (Josje, Haags Montessorilyceum), dan weer één die vragen oproept: '**Overleden dichters hebben de lezers van nu weinig meer te melden**' (Stijn, Open Schoolgemeenschap Bijlmer) of '**De mooiste gedichten zijn gedichten die geschreven worden door een oprechte geest**' (Keshia, Fons Vitae).

HET DERDE UUR: DEBATTEREN OVER GEDICHTEN

'Kun je wel over gedichten debatteren?' vraagt Stijn (OSB) zich af. Hij zelf denkt van niet. Het is een kwestie van smaak. Elk debat over deze en andere takken van kunst is geforceerd.

De meeste jongeren delen dit standpunt niet. Met verve geven ze zich over aan gedachten, ideeën, oordelen en wisselen ze opinies uit over de gedichten en over stellingen die slaan op poëzie. In het debat krijgen ze een rol toebedeeld: ze moeten een stelling verdedigen of juist aanvallen.

Sommigen vinden het lastig om als 'advocaat van de duivel' een standpunt dat niet van henzelf is te verdedigen of aan te vallen, maar uiteindelijk ziet iedereen het nut ervan om de geest te scherpen, meer zicht te krijgen op de kwaliteit van een gedicht en te proberen de argumenten, die vóór of tegen een visie op poëzie pleiten, op een rij te krijgen.

Met het doel: te verhelderen wat een gedicht goed maakt voor de één en slecht voor de ander en op hoeveel manieren er tegen poëzie in het algemeen aangekeken kan worden.

LUCEBERT EN ANTHONY KOK

In de eerste debatronde debatteren we over een aantal gedichten, waaronder '*vrede is eten met muziek*' van Lucebert en het gedicht '*Jagadada*' van de Nederlandse dadaïst Anthony Kok.

Vrede is eten met muziek van Lucebert

*Vredig eten is goed eten
Want lekker eten doet men alleen in rust en vrede
Voor een goede spijsvertering is het een vereiste
Dat men elke hap minstens vijftien maal kauwt
Daarom eet men met muziek ook beter
Want onder vrolijke tonen bewegen de kaken vanzelf
Harmonieus en met de kaken ook de slokdarm
En later zelfs de overige dertig meter
Lange darmen in de buik*

*Vrede is goed eten met goede muziek
Met marsmuziek kan men beter lopen dan eten
Als men dan ook maar vredig loopt
En niet mee marcheert met een troep soldaten
Tegen andere soldaten
Dan is marsmuziek net zo bedorven
Als besmet voedsel*

*Maar bij dansmuziek is het zeker goed eten
Want dansen is geen vechten
Wie danst houdt rekening met andere dansers
Zoals men onder het eten niet alle
Lekkere hapjes alleen verorbert maar die deelt
Met de overigen de disgenoten*

Degenen die 'vrede is eten met muziek' verdedigen, komen vaak met de volgende argumenten: eten is iets wat iedereen doet, de meeste mensen genieten ervan, het roept prettige gedachten en associaties op, het is sterk en origineel om daar het begrip 'vrede' mee te verbinden. Muziek roept ook prettige gevoelens op, dat versterkt de positieve lading van 'vrede' extra.

De aanvallers reageren hierop: een hoop onzin bij elkaar, de lijn goed-slecht wordt te makkelijk getrokken, de structuur is lelijk en onregelmatig, eten doe je heus niet altijd in rust en vrede. Het is geen gedicht, allerlei zaken worden heel letterlijk beschreven, beelden worden voorgekauwd, er wordt weinig aan de fantasie overgelaten (ter illustratie wordt geciteerd: 'onder vrolijke tonen bewegen de kaken vanzelf/ harmonieus en met de kaken ook de slokdarm/ en later zelfs de overige dertig meter/ lange darmen in de buik'). Een smakeloze beschrijving, oordeelt een aantal jongeren.

Gemiddeld vinden de jongeren het makkelijker om dit gedicht aan te vallen dan het te verdedigen. Veel leerlingen pikken in de lessen de waarde en betekenis van 'suggestie' op en gebruiken dit later in hun betogen en in hun essays als een element van kwaliteit in een gedicht.

In het geval van 'vrede is eten met muziek' keert zich dat tegen de tekst: het wordt te weinig een gedicht gevonden, er wordt in hun ogen te weinig aan de verbeelding overgelaten het is teveel 'een plat verhaaltje'.

Jagadada van Anthony Kok

hoho

<i>papadee hoho</i>	<i>héhé</i> HO!	<i>mamadee</i>
<i>héhé papadee</i>	hoho	<i>héhé mamadee</i>
	<i>héhé</i> <i>gaga</i> <i>héhé</i> <i>gaga</i> JA !	
<i>héhé</i>		<i>héhé mamadee</i>
	<i>gaga</i> <i>jaja</i> <i>ga mee</i> <i>mamadee</i> <i>héhé</i>	

Ga mee jaja. Ga mee jaja
weljajaja
weljagaga
weljagaga
weljaga
GA!

Want olala aha aha jaja gaga
't wordt jajaja aha aha
ááááá!!!

D A D A

De verdedigers van 'Jagadada' van Anthony Kok voeren aan: niet tijdgebonden, universeel, 'juicy', tegendraads, 'out of the box'. En: nieuw, origineel, er zit veel emotie in verborgen, klank en ritme krijgen een eigen zeggingskracht, het kan geen kwaad om je in de ontstaansgeschiedenis van een gedicht te verdiepen, om na te gaan uit welke tijd en beweging het voortkomt en je in dit geval te laten inspireren door de anti-oorlogsboodschap. Van werk van Picasso is ook vaak gezegd dat een kind het zou kunnen maken. Als dát van een kunstenaar of dichter wordt gezegd, moet je opletten: grote kans dat hij iets groots en belangrijks heeft gemaakt.

De aanvallers van 'Jagadada' betogen: een kind kan dit ook maken, welke verheven draai daar nu aan gegeven wordt of niet. Teveel het plezier van de dichter zelf.

Een gedicht moet een gedachte hebben, je moet naar een dieper idee kunnen zoeken, maar hier valt met de beste wil niets uit te halen. Meer het gebral van iemand die net een halve liter wodka op heeft.

Een gedicht moet op zichzelf staan, je moet er niet eerst een halve studie van hoeven te maken, over de tijd en de beweging waar het uit voortkomt. In dit geval lijken aanvallers en verdedigers het even makkelijk of even moeilijk te hebben.

De argumenten vóór de kwaliteit van het gedicht (zoals muzikaliteit, de kracht die je erin kunt eggen, in de voordracht) komen goed voor het voetlicht. De aanvallers pareren met humor en wat soms makkelijk scoren lijkt ('flauwekul, wat kreten, inhoudsloos') onderbouwen ze wel.

BERT SCHIERBEEK EN MARK BOOG

Over 'maar we zouden niet vergeten dat...' van Bert Schierbeek en 'Vrijheid' van Mark Boog debatteren we ook. In het geval van 'Vrijheid' hebben degenen die verdedigen het meestal makkelijker dan degenen die aanvallen. Het gedicht wordt zeer gewaardeerd vanwege de inhoud.

Vrijheid van Mark Boog

*Men is wat men zich permitteert natuurlijk,
maar loopt op tegen de geboden
van de tijd, obstakels van het denken,
hindernis van elke dag, tegen zichzelf.*

*Niet de zwaartekracht – die is gegeven –
maar de weigering zich uit te breiden.
Bang zich te verliezen concentreert men zich.
Weinig wetend leert men meer maar ongericht.*

*Nu jou te noemen. Sprong. Samen waren wij
alles. Wij kwamen overal en tegelijk,
wij waren grenzeloos. Gelukkig*

*kende ik onze beperkingen. Gelukkig liet ik me
tot het laatste niet verleiden: op te geven
het betonblok dat ik ben aan eigen been.*

De originele, persoonlijke kijk, de eigen invalshoek wordt opgepikt. De aanvallers doen hun best, ze betogen dat het gedicht helemaal niet over vrijheid gaat, en als dat wel zo is, dan in ieder geval niet helder genoeg, maar de verdedigers hebben altijd weerwoord.

'Vrijheid' van Mark Boog appelleert meer aan het beeld van wat een goed gedicht is dan bijvoorbeeld 'Vrede is eten met muziek' van Lucebert. Inhoudelijk, genoeg om over na te denken, vernieuwend (bijvoorbeeld in regelindeling: 'Nu jou te noemen. Sprong'). En tegelijk met traditionele elementen (4-4-3-3 –als in een sonnet).

In het geval van Bert Schierbeek houden verdedigers en aanvallers elkaar weer aardig in evenwicht.

Maar we zouden niet vergeten dat van Bert Schierbeek

*maar we zouden niet vergeten dat
we hebben gelachen, gelachen hebben
we veel en dat zal ik niet vergeten
want we hebben gelachen en veel hè?
en dat zullen we nooit vergeten om-
dat we zoveel gelachen hebben en dat
niet vergeten gvd wat hebben we gelachen
en niet en nooit vergeten dat we zo
hebben gelachen omdat we samen waren
en zoveel gelachen hebben dat we
het nooit zullen vergeten*

De verdedigers: het getuigt van kracht om niet zoals gebruikelijk bij de dood van een geliefde herkenbaar: het plezier niet willen vergeten. In de herhaling wordt de mooie herinnering heel sterk, onuitwisbaar.

Het gedicht is als een emotionele uitbarsting, en door de verschillende soorten verstoring van het ritme wordt dat ritme alleen maar dwingender, zeker als je merkt dat het door het lezen te bedwingen is.

Te lang, brengen de aanvallers ertegenin, te langdradig, de herhaling maakt het gedicht saai, het is alsof de dichter maar weinig te melden heeft, in twee regels kun je hetzelfde zeggen, het roept heel weinig emotie op.

Ja, er komt wel wat los als iemand het hardop en overtuigend gaat voorlezen maar daar mag een gedicht niet afhankelijk van zijn. Een gedicht is er allereerst om in stilte, voor jezelf te lezen.

HET VIERDE UUR: DEBATTEREN OVER STELLINGEN

Na de debatten aan de hand van deze gedichten nemen we een aantal stellingen als uitgangspunt voor de volgende debatronde. We verbreden het perspectief nu en bekijken de plaats van de poëzie in het culturele leven en de betekenis die poëzie in algemene zin kan hebben. Daar gebruiken we onder andere de volgende stellingen voor:

- * *Elke euro die de overheid besteedt aan de bevordering van poëzie is verspild geld.*
- * *Gedichten die niet voor een breed publiek toegankelijk zijn, hebben geen bestaansrecht.*
- * *Je moet een gedicht direct kunnen begrijpen.*
- * *Dichten is een achterhaalde bezigheid.*
- * *In deze snelle tijd moeten gedichten kort en krachtig zijn.*

Uit de essays van de jongeren zal later blijken dat velen van gedichten verlangen dat ze kort en krachtig zijn. Maar het grappige is dat deze laatste stelling een heel genuanceerd beeld uitlokt. In ieder geval hebben degenen die de opdracht krijgen deze stelling aan te vallen weinig moeite om argumenten aan te dragen. Snelle tijd, mooi en aardig maar het kan te gek worden. Straks draaien we nog dol. Het is maar goed dat sommige kunstenaars en dichters zo eigenwijs zijn dat ze hun eigen tempo bepalen. Soms is het nodig om de tijd te nemen, om de diepte te zoeken, om gedachten en ideeën niet af te raffelen, snelheid is niet heilig, stellen de aanvallers.

En natuurlijk hebben de verdedigers evenmin moeite om hun standpunten te verwoorden: kunsten moeten zich aanpassen aan de tijd, willen ze publiek bereiken. Ze kunnen zich wel mooi in een ivoren toren verschansen, met alle langdradigheid van dien, maar wie heeft daar wat aan? Elke tijd krijgt de kunst die het verdient. Kort betekent niet kort door de bocht, zegt iemand.

Wat de bedoeling is, gebeurt. Zoveel mogelijk argumenten voor en tegen komen boven water, ter bevordering van de eigen oordeelsvorming.

Hetzelfde effect heeft de eerst genoemde stelling, over overheidsgeld voor poëzie. Haarscherp komen de verschillende visies tegenover elkaar te staan op de meeste scholen, waarbij elke nuance die de stelling biedt benut wordt. Zo benadrukken de verdedigers meerdere malen dat in hun betoog het woord 'overheid' cruciaal is. Let op, zeggen zij, wij vinden heus niet dat elke euro besteed aan poëzie verspild geld is, maar zeker in tijden van bezuinigingen zijn er veel belangrijker zaken voor de overheid. Deze pogingen om een genuanceerde uitweg te vinden kunnen nooit verhinderen dat de tegenpartij met een stevig antwoord komt.

Kunst in het algemeen en poëzie in het bijzonder zijn van belang om in geestelijk opzicht een rijk klimaat in stand te houden en verder te ontwikkelen.

Bezuinigen op poëzie brengt het niveau van de samenleving omlaag, zegt iemand. Een ander betoogt: als we kunst en intellect in de samenleving waarderen, worden we aantrekkelijk voor buitenlandse kunst en intellect.

HET VSB JONGERENDEBAT 2011

In Amsterdam komen jongeren uit alle uithoeken van Nederland en België² samen om hun gedachten, meningen en poëzie uit te wisselen. Na de voorbereidingen op de scholen ontstaat er een debat op hoog niveau dat ook gejureerd wordt op hoog niveau: dichter des vaderlands Ramsey Nasr, directeur Joost van Lanschot van het VSBfonds en wethouder Andrée van Es beoordelen de gedichten, de essays en het gevoerde debat. De jongeren dragen bezield voor, discussiëren heftig en lachen om poëzie. Voor de kijkers is het spannend en vooral inspirerend: poëzie blijft van alle tijden en voor alle leeftijden.

²

De deelnemende scholen in 2011: Open Schoolgemeenschap Bijlmer Amsterdam, Christelijk Gymnasium Beijers Naudé Leeuwarden, Atheneum Gentbrugge, Lyceum Deurne Antwerpen, Haags Montessori Lyceum Den Haag, Fons Vitae Amsterdam, Europese School Bergen

IDEEËN EN OPVATTINGEN OVER POËZIE

Uit de debatten over gedichten en stellingen (regelmatig ook uit de informele discussies na afloop) blijkt dat de volgende ideeën en opvattingen onder jongeren sterk leven:

- Ze zoeken '**inhoud**' in een gedicht.
- Ze vragen om **duidelijkheid** in gedichten maar dat geldt niet voor iedereen in gelijke mate. Een flink aantal meent: het is goed als je erover na moet denken maar daar moet je dan wel **aanknopingspunten** voor hebben.
- Het beeld van 'een snelle tijd' roept **eigenzinnigheid** op: de cultuur mag niet verzanden in oppervlakkigheid en vluchtigheid, vindt een aanzienlijke groep.
- Ze hoeven en willen niet alles voorgekauwd krijgen, zodra ze de indruk krijgen dat hiervan sprake is haken ze redelijk snel af. Dubbele lagen, ironische tonen of bijzondere (kronkel) redeneringen waarbij bijvoorbeeld '**uitleg**' een andere lading krijgt dan normaal het geval is, worden niet altijd gezien of gewaardeerd. Zo komen de verdedigers van Lucebert nooit met het argument dat de uitleg of de precieze beschrijving van het darmkanaal door de dichter zo ver gaat dat er iets nieuws gebeurt.
- Ze zoeken vaak enig **houvast** in gedichten, juist ook als ze lagen die nieuw en anders zijn positief beoordelen (neem de waardering voor het 4-4-3-3 schema van Mark Boog)
- In het geval van écht afwijkende gedichten zoals een op klank geënt gedicht uit de dada-beweging, steekt een flink aantal de Rubicon over: dit heeft zin, dit heeft betekenis, het prikkelt de fantasie, hier wordt gespeeld met bestaande woorden en nieuwe klanken, dit levert ons iets op.

Anderen zegt het niets, ze zien geen noodzaak te gaan zoeken naar diepere lagen of wat dan ook.

ESSAYS OVER POËZIE

De essays van jongeren over een dichter die ze een prijs zouden willen toekennen of over twee gedichten waarvan ze de één goed vinden en de ander niet, leggen hun manier van kijken bloot, hun visies of oriëntaties, datgene waar ze op letten als het om poëzie gaat.

Eén groep opmerkingen en stellingen gaat over de **lengte** en de **directheid** van gedichten.

Citaten die dit illustreren:

- *Geef mij maar twitterpoëzie of fastfoodpoëzie* (Zoë, HML).
- *Poëzie is met weinig woorden veel betekenis overbrengen* (Nuna, OSB, anderen zeggen iets vergelijkbaars).
- *Poëzie zou meer mensen kunnen laten genieten als overtollige vaagheid zou worden weggelaten* (Nynke, Beijers Naudé).
- *Poëzie moet kort zijn en er moet een emotionele waarde in zitten* (Yassine, Lyceum Deurne).
- *Lange gedichten leveren te veel onzin op om het gedicht mooi te maken, je kunt beter kort vertellen hoe je je voelt op een poëtische manier* (Salah, Lyceum Deurne, anderen komen met opmerkingen van gelijke strekking).
- *Kort en bondig, dat trekt me* (Jelte, Beijers Naudé).

In het algemeen wordt een gedicht vaak positief beoordeeld aan de hand van termen als 'kort, begrijpelijk en prettig om te lezen.'

Iris (Beijers Naudé) schrijft: '*Het standpunt van velen over poëzie 'dat het lang moet zijn en een heel diepe laag moet hebben', deel ik niet. Ik kan een kort, grappig en mooi gedichtje vaak veel meer waarderen.'*

De veronderstelling, dat bij kenners lange en diepgravende gedichten een hoge status hebben, leeft sterk onder de jongeren. Lang en diepgravend is ook vaak een twee-eenheid bij hen. Met graagte laten zij vervolgens hun tegengeluid horen.

Soms is een gedicht hen juist te kort, dat komt ook voor al is het veel minder vaak. Zo schrijft Ikram van Lyceum Deurne dat het thema van een gedicht wel duidelijk is maar dat de dichter toch wel het een en ander zou mogen toevoegen.

Andere veel gemaakte opmerkingen en stellingen benadrukken het belang van **emotionaliteit** en **herkenbaarheid** in gedichten.

Op allerlei manieren geven de jongeren daar uiting aan.

- 'Poëzie moet uit het hart komen', schrijft Nuna (OSB).
- David (HML): 'Je moet jezelf in een gedicht kunnen herkennen'.

Velen drukken zich min of meer hetzelfde uit. De één doet net iets meer moeite om de juiste woorden te vinden dan de ander, de een is net iets origineler dan de ander:

- *Om een gedicht mooi te vinden moet er een boodschap en een emotie in zitten. Je moet jezelf kunnen vergelijken met wat er in het gedicht gebeurt, of op zijn minst moet je iets kunnen herkennen in wat er gebeurt* (Sanne, Beijers Naudé).
- *Poëzie is gevoelens uitdrukken door het spelen met woorden* (Amber, Lyceum Deurne).
- *Kleuren en gevoelens geven vorm aan poëzie* (Vicky, Lyceum Deurne).
- *Poëzie kan beter dan boeken emoties beschrijven* (Jochem, Beijers Naudé).
- *Een gedicht is alleen mooi, als het met veel gevoel is geschreven* (Larissa, Beijers Naudé).
- *Poëzie is belangrijk aangezien het voor vele mensen een uiting van emotie is, of het nou gelezen of geschreven wordt* (Veerle, Europese School Bergen).

Regelmatig geven de jongeren in hun betogen aandacht aan de verhouding tussen dichter en lezer. Hoe beter een dichter een emotie die hij of zij werkelijk voelt weet uit te drukken, des te meer lezers zal hij weten te raken, is een terugkerende opvatting. Het begint bij de dichter. Alleen als hij slaagt kan de lezer volgen. Of is een dichter pas echt groot, als hij/zij de lezer het gevoel geeft dat de dichter hem/haar volgt?

In de woorden van Steven (Beijers Naudé): 'Wat ik in een gedicht zoek is een herkenbaar gevoel dat op een mooie en originele manier is omschreven waardoor je een gevoel hebt dat de schrijver van het gedicht jou snapt.'

Kingsley (OSB) identificeert zich helemaal met de positie van de dichter:

'Poëzie is een mooie vorm om jouw buitenwereld, dus de mensen om je heen, te laten weten hoe je denkt of voelt en op een kunstvolle manier die mensen tot nadenken te stemmen en te inspireren. Waarschijnlijk zullen we nooit precies weten wat een schrijver met sommige zinnen en passages bedoelt, tot we het hen zelf vragen. Een dichter probeert zijn innerlijk naar buiten te brengen en in woorden te vatten, wat – dat weet ik uit eigen ervaring – moeilijk is.'

Breed gedragen wordt het idee dat het doel van poëzie is om mensen '**diep van binnen te raken**' zonder dat ze hoeven te 'puzzelen met woorden.'

De jongeren verbinden hun pleidooi voor emotie in de poëzie vaak overtuigend met een bepaald gedicht of een dichter die hen aanspreekt.

- Jan (Beijers Naudé) houdt van 'Winter' van Herman de Coninck: verrassend, somber, de weemoedige toon.

Winter van Herman de Coninck

Winter. Je ziet weer de bomen
door het bos, en dit licht
is geen licht maar inzicht:
er is niets nieuws
zonder de zon.

En toch is ook de nacht niet
uitzichtloos, zo lang er sneeuw ligt
is het nooit volledig duister, nee,
er is de klaarte van een soort geloof
dat het nooit helemaal donker wordt.
Zo lang er sneeuw is, is er hoop.

- Laura (Beijers Naudé) schrijft over 'Vrouw Holle' van Tjitske Jansen:
'In dit gedicht (...) trekt me de eerlijkheid aan in het weergeven van menselijke gevoelens, plus dat dit gedicht gaat over emoties die iedereen kent.'
Cleo (HML), ook over Tjitske Jansen: *'Haar gedichten zijn erg herkenbaar en makkelijk om je in te verplaatsen. Daarnaast zit er ook nog eens een dosis humor in, daardoor blijven ze leuk om te lezen.'*

Vrouw Holle van Tjitske Jansen

Ik kijk liever naar de maan
dan naar de mens.
De mens,
ik word er zo moe van.
Dat roepende, smekende,
lachende, verlangende,
niet wetende,
ik hou van jou zeggende,
of denkende,
op schoenen
of op eelt lopende,
van de een naar de ander rennende,
met sieraden en met muziek beklede mens.
Ik kijk liever naar de maan
die altijd hetzelfde is:
onverschillig
trouw.
De maan heeft geen woorden nodig
om te zeggen:
ik ben er
en morgennacht ben ik er weer.
Misschien zit er een wolk voor,
misschien zie je me niet omdat je binnen bent,
omdat je binnen naar je dwaze liedjes ligt te luisteren
of omdat er tranen voor je ogen zitten
tranen omdat je denkt dat je alleen bent,
maar je bent niet alleen,
want ik ben er
en gisteren was ik er ook,
en morgen ben ik er weer.

'Humor' wordt niet vaak door jongeren genoemd. Soms lopen ze zelf vol met mededogen, raken ze gepassioneerd of worden ze heel persoonlijk, vanwege een gedicht of dichter.

- Ikram (Lyceum Deurne) schrijft over 'Zonder jou' van Annie M.G. Schmidt:
'Dit gedicht kun je het beste schenken aan iemand bij wie veel verdriet schuilt.'

Zonder jou van Annie M.G. Schmidt

De wereld is wonderlijk leeg zonder jou.
Er staat maar zo weinig meer in.
De hemel is aldoor zo hinderlijk blauw.
Waarom? Wat heeft het voor zin?
De merel zit zachtjes te zingen in 't groen.
Voor mij hoeft ie heus zo z'n best niet te doen.
De wereld kon vol van geluk zijn, maar nou:
leeg, zonder jou.

Dat zonder jou nog een lente bestaat
met ooievaars en met bloemen,
dat er een meidoorn in bruidstooi staat
is zonder meer tactloos te noemen.
En wat is het nut van een lindenlaan,
als wij er niet samen langs kunnen gaan?
Langs alle heggetjes bloeit wilde roos
nutteloos, zinneloos.

De wereld is wonderlijk leeg zonder jou.
Er staat maar zo weinig meer in.
De hemel is aldoor zo hinderlijk blauw.
Waarom? Wat heeft het voor zin?
De merel zit zachtjes te zingen in 't groen.
Voor mij hoeft ie heus zo z'n best niet te doen.
De wereld kon vol van geluk zijn, maar nou:
leeg, zonder jou.

- Melanie (Gentbrugge) over 'Waar ik jou word' van Antje Krog:
'Krog heeft er duidelijk haar gevoel in gelegd, om niet te zeggen een passie. Lees en voel!'
'Een gedicht is alleen interessant als het dicht bij jezelf ligt'

Waar ik jou word van Antje Krog

Overweldigd door ons
vermogen om vast te houden
op deze kneedbare aardmantel

kan ik niet niet-jij zijn
jij niet niemand zijn
wij niet nergens zijn
het ongehoord behorende woord
niet niet-gezegd worden door ons

mijn hart hapert –gewichtlozer dan tevoren
maar overbrugbaar

daar waar ik anders ben dan jij
begin ik het is waar

maar daar waar ik jou ben
jou geworden ben zing ik buiten mezelf
lichte polsslagen kwikzilverzingend
iets voorbij de hele mensheid gekaatst

- Rogier (Beijers Naudé). *'Ik herken me wel in het sombere van Wilmink en niet in het sombere van Vestdijk.'*

Op een dag van Willem Wilmink

Op een dag drink je geen Grolsch meer
loop je niet meer door de stad.
Al je plezier, al je hartzeer
is dan voorbij.

Meisjes, landschappen en steden,
alles wat je prachtig hebt gevonden,
toekomstplannen en verleden
gaan te gronde.

De een wil zich niet overgeven
en moet lijden tot hij rust,
een ander mens overkomt het leven
onbewust.

Laten we er nog maar eentje nemen,
gun je nog wat rust:
voor dat je het weet ben je aan je
eind...

dan is alles voorbij

Het sombere van Wilmink vertelt hem hoe mooi het leven was, terwijl Vestdijk meeslepend begint en eindigt 'als een bom'. Als lezer blijft hij vervolgens zitten met de somberte van de liefde in het najaar.

Kwijvende liefde van Simon Vestdijk

Het najaar, liefste, laat zijn lommerhoven
maar langzaam bronzen, tegen wil en dank,
om met dit uitstel van zijn zwaarste klank
ons laat beraamde gaven voor te toov' ren.

Het bruinste blad ligt op de steenen bank.
Zet u daar niet: is hij ook warm van boven,
van onder is 't er kil als in de kloven
die schaduw zaam'len in de wijnbergflank.

Het zonlicht doet de laatste hommels gonzen:
een bruiloftslied, waarvan 'k de oorsprong ken,
en de bestemming, die ik blindlings nastaar.

Wie weet hoe hij beminnen moet in 't najaar
hij spreke; want zijn raad is goud waard, en,
liefste, zijn liefde stellig méér dan de onze.

Als een gedicht hen niet bevalt, geven de jongeren nogal eens als reden op dat ze emotie missen.

verenigen zich vloeiend tot couplet.
De moeiteloosheid, niet het rookgordijn,
is zijn geheim. Met taal gaat hij naar bed.

De taal, van A tot Z, is zijn fles wijn.
Halfdrongen wordt er, zomaar voor de pret,
een kind verwekt, een epos of kwatrijn,

of iets daartussenin, zeg een sonnet,
terwijl de lezer onbekend blijft met
zijn worsteling met spekvet en balein.

Iemand anders (Beijers Naudé) zegt iets vergelijkbaars: *'Gedichten die mij aanspreken moeten niet te vaag zijn waardoor ze niet te begrijpen zijn. Maar wel vaag genoeg zodat ze niet meteen duidelijk zijn.'*

- Welmoed (Beijers Naudé): *'Mijn voorkeur gaat uit naar gedichten die simpel zijn maar toch een mooie betekenis hebben.'* Zij voegt eraan toe: *'Ik heb misschien wel te weinig kennis om 'Uit mijn leven' van Gerard Reve te begrijpen.'*

Uit mijn leven van Gerard Reve.

Een vrouw van Duitse afkomst die in Friesland schreeuwen heeft geleerd
is tegen het begraven met het oog op schijndood.
Zij wil mij een boek in drie delen lenen
waarin staat hoe alles ontstaan is.
In verre droom verschijnt mij 's nachts de Glorievolle Maagd
die ik beloof ter bedevaart te gaan naar Lourdes.
Een datum heb ik niet genoemd,
zodat ik niet aan tijd gebonden ben
ik ren voor de dood uit, ademloos.

Voor veel jongeren weegt begrijpelijkheid zwaar als positief punt bij de beoordeling van gedichten, maar bij Welmoed komt de zelfkritiek om de hoek kijken. Zij zegt in feite: als ik het gedicht niet snap, wil dat nog niet zeggen dat het slecht is, het kan aan mij liggen.

Luisa (HML): *'Ik vind 'vrede is eten met muziek' (Lucebert) niet slecht. Ik begrijp het alleen niet. (...) Als ik het voorlees, stokken de woorden.'* Bij haar is begrijpelijkheid geen noodzakelijke voorwaarde voor een goed gedicht meer.

Nog stilliger is Moussa (Lyceum Deurne): *'Een gedicht dat je gewoon leest zonder erbij na te denken vind ik nogal saai. Het gedicht mag voor mij best moeilijker te begrijpen zijn.'*

Zo eenduidig ligt de kijk op het begrip 'begrijpelijkheid' dus niet, maar het is duidelijk: een grote meerderheid zweert erbij, het wordt vaak expliciet genoemd.

Veel jongeren zijn eenduidig en helder in hun keuzes, maar sommigen doen juist erg hun best om de subtiele evenwichten onder woorden te brengen die ze in gedichten zoeken (*'abstract maar niet zó abstract, dat het onbegrijpelijk wordt', 'niet te vaag, maar wel vaag genoeg', 'niet te weinig en ook niet te veel fantasie'*).

Liefde zorgt voor twee tegenover elkaar staande kampen: sommigen zijn er dol op en anderen moeten er juist niets van hebben. Afgezaagd, cliché, al te veel over geschreven, menen zij.

Onzekerheid speelt sommigen parten (over Gerard Reve, over Lucebert, over de Coninck):

'Misschien heb ik nog te weinig levenservaring om dit allemaal te kunnen bevatten.'

Bij Rosalie (HLM) komen allerlei gedachten en ideeën samen: *'Goede gedichten zijn gedichten die gevoelens opwekken, het liefst met een achterliggende gedachte. Een goed gedicht is als een bonbon, die hoeft niet groot te zijn, maar wel lekker.'*

Zelf zullen jongeren een gedicht nooit positief waarderen op grond van termen als **'vernieuwend'** of **'origineel'**. Deze woorden gebruiken zij vrijwel niet uit zichzelf, tenminste niet in de essays. In de debatten ook weinig maar een paar keer wel rond het Dada gedicht van Anthony Kok en *'vrede is eten met muziek'* van Lucebert. In die situatie kregen ze een gedicht aangereikt, en zaten ze in een sfeer in de klas waarin dergelijke aanduidingen af en toe wel vielen. Voor de essays kozen ze zelf gedichten en die blijken deze woorden niet snel op te roepen.

Wat vreemd en gek gevonden wordt, krijgt niet snel een positieve waardering:

- Iris (HML) over *Lilalente* van Ilja Leonard Pfeiffer: *'Het gaat van de hak op de tak zonder dat er iets zinnigs wordt gezegd. Het is voor mij een raadsel waarom deze woorden bij elkaar zijn geplaatst. (...)*

Lilalente van Ilja Leonard Pfeiffer

Het is lente in de laat de kanterstraat
 lente in de lange laan van poot
 monkelt glim mevrouw jolien lahaye
 poetst alle knoppen koper
 pinkelt glom van weertje weer
 pink (petronella) parlevliet de ree
 gaat in de tuin een tuiltje tulpenblommen
 buiten aquarellen
 er piept het een of ander enig merelbeestje
 in pim en wietske wilaards pergola
 mevrouw milaine millecarn vermuist een knäckerbrödje
 mozzarella met de blauwe blazer buiten
 en een extra mokje karnemelk vandaag want het is lente
 lila lente in de luthoflaan en alle burens fluiten

Beetje vaag. Pinkelt? Weertje? Parlevliet? Wilaards pergola? Ehh, wat?

Hier speelt ook een ergernis van jongeren die regelmatig terugkeert. Velen zijn allergisch voor wat zij 'gemaaktheid' noemen. Gezocht ingewikkeld doen, met beeldspraak en dubbelzinnigheden goochelen om indruk te maken. Daardoor het zicht waar het werkelijk om gaat laten verdwijnen. Wie zij daarop menen te betrappen, wordt hard aangepakt.

'**Dichten om het dichten**' heet dat kort gezegd. Op deze gronden kraakt Jaap (Beijers Naudé) bijvoorbeeld de poëzie van Kreek Daey Ouwens.

Een groot aantal deelnemers verwacht van de dichter dat hij een **heldere boodschap** in zijn hoofd heeft, wat voor gedicht hij ook schrijft, of het emotioneel geladen is of niet, of het kort is of lang. Het woord valt wel minder vaak dan een paar jaar geleden. Het kan ook een kwestie van verwoorden zijn. Zeker degenen die begrijpelijkheid willen, zoeken een houvast bij de dichter, ze verwachten dat hij iets te zeggen heeft waar de mensheid wat aan heeft, waar zou je anders een gedicht voor schrijven. Anderen zetten het genieten voorop, van een sfeer, van een stemming, een emotionele geladenheid, van het spelen met woorden, van de manier waarop woorden geplaatst worden, zoals iemand omschrijft. Al zeggen zij dat niet in deze woorden, voor hen is een expliciete boodschap niet nodig om een gedicht waarde en zin te geven. Vooral in de debatten valt het woord '**inhoud**' regelmatig, deelnemers zoeken naar de 'inhoud' van gedichten, maar dat gaat ook om zeggingskracht, om betekenis, welke dat ook is, het houdt meer in dan 'boodschap'.

De lengte van gedichten, de begrijpelijkheid, de eenvoud, de emoties zijn nu eenmaal onderwerpen waar veel jongeren, van Gent tot Leeuwarden, op komen als het om gedichten gaat.

KEUZE DICHTERS

Over de gekozen dichters en gedichten in de essays gesproken: Toon Hermans blijft het goed doen. Meer in het algemeen worden mensen die hun wortels in het cabaret hebben regelmatig genoemd, zoals Hans Teeuwen en Herman van Veen.

Misschien is er ook wel een overlappend schemergebied. Willem Wilmink en Annie M. G. Schmidt blijven populair, mensen die als dichter furor maken en serieus genomen worden en zich tegelijk in de werelden van amusement, televisie, cabaret en muziek hebben bewogen.

Opvallend is dat de jongeren meer dan vroeger een enorme rij opvoeren aan gerenommeerde Nederlandstalige dichters, dood of levend, als ze maar gepubliceerd hebben: Reve, Mulisch, de Coninck, Jotie 't Hooft, Slauerhoff, Hans Lodeizen, Paul van Ostaijen, Komrij, Campert, vooral Armando van de genomineerden uit 2011.

TERUG IN LEEUWARDEN

Als ik voor de tweede keer in Leeuwarden ben, vertellen jongeren dat Armando naar de stad komt. Een enkeling gaat erheen. Zonder de lessen zou het hen niet zijn opgevallen, nu houdt het hen toch bezig, ze kennen hem nu, ze kunnen hem plaatsen.

Het is een moment waarop ik denk: het heeft zin, het heeft waarde, laten we doorgaan, met nog meer energie.